

نسیم حق (۷)

آرامش قلوب در انس با قرآن

شیوه ترتیل قرآن

صغری خیرجوی

در شماره گذشته خواندید هماهنگی در نظام تکوین، وجود نظم در جهان تشریح را ضروری می‌سازد و آیات الهی از این قاعده همگانی یعنی نظم‌پذیری مستثنی نمی‌باشد. لذا خداوند دستور به تلاوت قرآن به صورت ترتیل می‌دهد. "ورتل القرآن ترتیلاً" (مزمّل، آیه ۸) یعنی باید کلمات قرآن را منسجم و هماهنگ بخوانیم. بدون آنکه حرف‌های آن مبهم باشد، و نباید بین کلمات آن فاصله بیندازیم به صورتی که از انتظام و انسجام جدا شود. بلکه باید نظم ظاهری آن مانند انتظام معنوی حفظ گردد. همان گونه که گفته شد افضل قرأت قرآن، ترتیل است که مجمع تمامی امتیازات قرائت می‌باشد. ترتیل دو مرحله دارد الف: ترتیل در لفظ که در شماره گذشته به تفصیل در مورد آن بحث شد. ب: ترتیل در معنا که در این شماره به آن می‌پردازیم.

ب- ترتیل در معنا:

یعنی پی بردن به ارتباط آیات در هر سوره و ارتباط آن‌ها با آیات سوره دیگر و ارتباط آن سوره با سوره قبل و بعد خویش.

۱- ترجمه، تفسیر و تأویل: که ترجمه برگرداندن دقیق و بلیغ آیه در حدّ وسیع بشری را گویند. و تفسیر پرده برداری از آیات می‌باشد. که در آن از علت عنوان سوره و ارتباط آن با متن سوره از موضوع، اهداف و مخاطب سوره در زمان نزول صحبت می‌شود. و تأویل تطبیق آیات بر شرایط فردی، اجتماعی خویش و استخراج پیام و دستور العمل قرآن برای هریک از نیازها و مشکلات فردی و اجتماعی می‌باشد. البته تأویل، علاوه بر مصادیق اجتماعی جدید، نظر به حقیقت ملکوتی قرآن دارد. که در روز قیامت جلوه گر می‌شود.

تطبیق بر مصادیق جدید از عهده هر کس بر نمی‌آید و به راسخان در علم و پیروان

صدیق آنان اختصاص دارد. پس از طرح سؤالات در این سه حوزه باید برای پاسخ یابی با استفاده از کلیدهای تدبیر و با توجه به زمینه‌ها و اصول تدبیر درنگ نمود؛ که نیاز به صبر و حوصله دارد و نباید شتاب نمود. برای رسیدن به پاسخ سؤالات، زمینه‌های لازم و مبانی خاص علمی و روحی می‌خواهد که تا آن زمینه‌ها حاصل نشود، مطلب بدرستی دریافت نخواهد شد. توسل خاشعانه به حق و در خواست فزونی علم از او امری مؤثر در کنار آگاهی‌های مقدماتی ذکر شده می‌باشد.

مرور مکرر و آهنگین و حزن آمیز در جریان تدبیر به همراه دقت نظر، قوای ادراکی انسان را بسیار حساس نموده و در کشف نکات نهفته در آیات بسیار مؤثر است.

زهری می‌گوید: "امام سجاده (ع) هر وقت آیه "مالک یوم الدین" را در نماز قرائت می‌نمود آنقدر آن را تکرار می‌فرمود که نزدیک بود، بر سر آن جان دهد." ۱۴

در جریان تدبیر در قرآن باید خود را مخاطب پیام‌ها و انداز و بشارت‌های آن ببینیم. یعنی باید خود را صاحب نقشی در صحنه‌های طرح شده در قرآن ببینیم. یعنی توجه کنیم، ما با توجه به شرایط روحی و اخلاقی که هم اکنون در آن سر می‌بریم چه نقشی را ایفا می‌کردیم و چه وضعی را اتخاذ می‌نمودیم و در چه راهی قدم می‌گذاشتیم. با این توجه، صحنه‌های قرآن برایمان ملموس و عینی شده هشدارها و بشارتهایش تا عمق جانمان تأثیر می‌گذارد.

یکی از جریان‌های صحیح انس با قرآن و تدبیر در آن، حزن و اندوه و تقلب روحی است که با اعتقاد به شفا و طبیب بودن قرآن حاصل می‌شود. قرآن شفای روح و جسم خسته بشر، این مخلوق نیازمند است؛ که روزی خالق آن را بر قلب پاک رسولش الهام کرد. طبابت افکار فاسد و ارواح آلوده بشری، شأن اساسی قرآن و معصوم (ع) می‌باشد. طبابتی که درمان بزرگترین دردهای بشری را بر عهده دارد.

بنابراین باید از قرآن داروی درد خویش را استخراج کرد. پیامبر اکرم (ص) فرمودند: "براستی این دلها رنگار می‌گیرند، همانگونه که آهن رنگ می‌زند. گفته شد ای رسول خدا (ص) پس جلای آن چیست؟ فرمود:

به تلاوت قرآن. ۲

بنابراین اگر شأن طبابت را برای قرآن شناسیم و یا اینکه خود را بیمار ندانیم، حزن و اندوهی نخواهیم داشت و اگر آن دو باشد، لیکن شیوهٔ تدبیر را ندانیم، با وجود حزن و اندوه صرفاً از آهنگ آیات متأثر خواهیم شد و گریهٔ ما عمقی نخواهد داشت. باید توجه داشت که همهٔ روایاتی که کیفیت و آداب تلاوت قرآن به ویژه با اندوه خواندن قرآن، آرام قرائت کردن و طمانینه داشتن را بیان می‌کنند؛ نوعی سفارش به تدبیر و ارتباط فکری با مضامین آیات را در خود به همراه دارد. چرا که حالت گریه به خود گرفتن و با تأنی تلاوت کردن، زمینهٔ تدبیر در مضامین آیات را در دل فراهم می‌کند.

امام صادق (ع) قبل از قرائت قرآن می‌فرمودند: «خدا یا مرا از کسانی قرار ده که به وسیلهٔ بیان مواضع تو در قرآن، موعظه می‌پذیرند و از نافرمانی تو پرهیز می‌کنند. و هنگام قرائت کردنم بر گوش من مهر (غفلت) و بردیده‌گانم (قلیم) پرده (جهالت) نکش و قرائتم را قرائتی که بدون تدبیر در آن باشد قرار نده، بلکه مرا طوری قرار ده که در آیات قرآن و احکام آن تدبیر کنم.» ۳

۲- استماع و انصات: «اذا قرى القرآن فاستمعوا له وانصتوا لعلکم ترحمون» (اعراف ۲۰۴) هرگاه قرآن قرائت می‌شود، پس بدان گوش فرا دهید و ساکت باشید شاید که مورد رحمت خدا قرار گیرید.»

استماع به معنی گوش فرا دادن به همراه میل قلبی است که با سماع که فقط به معنی شنیدن است فرق می‌کند. انصات به معنی سکوت ظاهری و تمرکز بخشیدن به فکر، جهت دریافت عمیق پیام قرآن می‌باشد. چرا که اگر قرآن با این شرایط شنیده شود توجه و تدبیر در پیام آیات را در پی دارد و به دنبال خود تقلب روحی و خشوع را در شکل گریه جلوه گر می‌سازد؛ که از آثار معرفت به مقام الهی و شأن قرآن و بیچارگی خود است. بنابراین کسی که قرآن می‌خواند و هر کسی که به آن گوش می‌دهد، لازم است که در آیات الهی به تدبیر و تفکر بپردازد و با اندیشیدن به مضامین آیات، خود را در معرض تابش نور الهی قرار دهد و در یک فضای معنوی نفس بکشد تا با آیات الهی که به عنوان کلید های

یکی از جریان های صحیح انس با قرآن و تدبیر در آن، حزن و اندوه و تقلب روحی است که با اعتقاد به شفا و طیب بودن قرآن حاصل می‌شود

سعادت انسانی است، در دنیایی از معارف والا و مفاهیم بلند قرار گیرد. امام صادق (ع) در فضیلت گوش فرا دادن به قرآن می‌فرماید: «کسی که به حرفی از قرآن گوش فرا دهد، بدون آنکه آن را قرائت کند، برای او حسنه‌ای نوشته می‌شود، گناهی از او محو می‌گردد و درجه‌ای به درجاتش افزوده می‌شود.» ۴ هیچ سوره‌ای از قرآن بی اثر بر دل‌های شنونده‌گان نیست. اگر قلب شنونده سلیم باشد ایمان و مسرتش را زیاد می‌کند و اگر قلب او مریض باشد، همین سورهٔ قرآن باعث می‌شود که رجس و ضلالت او بیشتر شود. ۵

از آثار استماع قرآن برخوردار از رحمت الهی است؛ چرا که باعث افزایش ایمان می‌شود. یعنی با گوش فرا دادن به قرآن معانی آن خوب فهمیده و به اندرزها و دستورات و احکام قرآن عمل می‌شود و در نتیجه ایمان زیاد شده و مورد رحمت الهی قرار می‌گیرد.

در شیوهٔ استماع و انصات، یک افراط و یک تفریط وجود دارد. افراط آنجاست که بعضی بعد از شنیدن قرائت قرآن حالت غشوه به خود می‌گیرند و تظاهر به اثر پذیری از قرآن می‌نمایند که به بیان معصومین اتحرافی است و از القاءات شیطان منشاء می‌گیرد. اما تفریط در قرائت‌های عمومی مشاهده می‌شود. و آن اینکه هرگاه قاری در یک نفس قدری از آیات را با صوت زیبا قرائت کند، در انتهای قرائت صدای تحسین و تکبیر مستمعین بلند می‌شود که این برخلاف ادب سماع قرآن است. زیرا دستور قرآن، گوش دادن به آیات و سکوت در ظاهر و باطن می‌باشد. گفتن تکبیر در پایان قرائت هر آیه، فضای حزن آمیز قرائت قرآن را از بین می‌برد. بنابراین گفتن اذکار و تکبیر و تحسین‌ها باید با ادب استماع و سکوت سازگار باشد و شنونده در اثر تأثیر پذیری از تلاوت قرآن چنین اذکاری را بر زبان جاری کند و ساختگی نباشد و با صدای متعارف و با وقار و طمانینه همراه باشد و گرنه موجب حواس پرتی حاضران شده و نمی‌توانند از آیات قرآن بهره برداری لازم را بنمایند. و از طرفی باعث بی‌احترامی به قرآن است.

پیامبر اکرم (ص) فرمودند: "تعداد درجات بهشت به عدد آیات قرآن است هنگامی که مصاحب قرآن داخل بهشت می‌گردد به او گفته می‌شود: بخوان و بالا برو"

حفظ قرآن

حفظ قرآن جذبه‌ای است که گاه محبوب در دل عاشقانش می‌افکند. امام صادق (ع) می‌فرماید: «در دعا اینگونه از خداوند بخواهید، خداوند انیکو تلاوت نمودن قرآن و حفظ آیاتش را محبوب بگردان.» ۶

حافظ قرآن اگر در عمل هم قرآنی شود حامل قرآن می‌گردد و قرآن او را به سر منزل مقصود می‌رساند و اگر به آن عمل نکند جز ثواب ناچیزی که برای حفظ و قرائت است نخواهد داشت.

حفظ قرآن باعث فصاحت در زبان و توانمندی در استدلال قاری می‌شود. در روایات آمده است که حفظ قرآن حافظه را قوی می‌کند و به برخی از عوامل معنوی و مادی مؤثر در حافظه نیز اشاره شده است؛ از جمله خوردن عسل، مسواک زدن، خواندن قرآن، صلوات فرستادن، دوری از گناه، تنظیم برنامهٔ روزانه. ۷

پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «تعداد درجات بهشت به عدد آیات قرآن است هنگامی که مصاحب قرآن داخل بهشت می‌گردد به او گفته می‌شود: بخوان و بالا برو. زیرا برای هر آیه‌ای درجه‌ای است؛ بنابراین بالاتر از درجهٔ حافظ قرآن درجه‌ای نیست.» ۸

و باز از آن حضرت است که فرمودند: «(خداوند قلبی را که قرآن در خود جای داده عذاب نمی‌کند.)» ۹

حافظ قرآن اگر در عمل هم قرآنی شود حامل قرآن می‌گردد و قرآن او را به سر منزل مقصود می‌رساند

باورقی

- ۱- در المنثور - ج ۱ - ص ۱۹
- ۲- کنز - ج ۲۴۴۱
- ۳- بحار الانوار - ج ۸۹ ص ۲۰۷
- ۴- اصول کافی / ج ۲ / ثواب قرائت قرآن - ص ۴۴۸
- ۵- المیزان فی تفسیر ال قرآن - علامه طباطبایی - ج ۹ ص ۴۰۹
- ۶- اصول کافی - ج ۲ - باب الدعاء عند قرائت القرآن - ص ۵۷۴
- ۷- حفظ و تقویت حافظه - محمد حسین حقیر - بحار الانوار - ج ۸۹ - ص ۲۲
- ۹- وسائل الشیعه - ج ۴ - ص ۸۲۵

منابع:

- ۱- انس با قرآن کریم، دکتر محمد علی رضایی اصفهانی
- ۲- پژوهشی بی‌امون تدبیر در قرآن، تألیف ولی الله نقی بور فر - انتشارات اسوه
- ۳- تفسیر موضوعی قرآن - عبد الله جوادی آملی - ۱۳۷۹ - جلد ۹
- ۴- تفسیر نمونه - ناصر مکارم شیرازی - تهران دارالکتب الاسلامیه - ۱۳۷۷ - جلد ۱۵
- ۵- حفظ و تقویت حافظه - محمد حسین حقیر - انتشارات فاطمیه
- ۶- با به پای آفتاب - امیر رضا ستوده - نشر پنجره
- ۷- تفسیر المیزان - علامه طباطبایی - ج ۹
- ۸- چند سایت اینترنتی